

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การเสริมสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในการปฏิบัติหน้าที่ของ ข้าราชการตำรวจในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

Enhancing Fairness and Reducing Inequality in the Performance of Duties by Police
Officers in Mueang District, Maha Sarakham Province.

1. ไกรทอง ชัยสิงห์*, 2. ณัฐดนัย แก้วโพนงาม, 3. ธรรมรัตน์ โรมแพน

1. Kaitong Chaising, 2. Nutdanai Keaowphonngarm, 3. Thammarat Rompan

1., 2., 3. คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

1., 2., 3. Faculty of Liberal Arts and Sciences, Chaiyaphum Rajabhat University

*Author Email: Kaitongchaising3458@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาความไม่เป็นธรรมและผลกระทบที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ 2. เพื่ออธิบายพลวัตของปัจจัยเชิงโครงสร้างองค์กร และปัจเจกบุคคลที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมาย และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเป็นธรรมและปฏิรูปการปฏิบัติหน้าที่ ผลการศึกษาพบว่า 1. ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคามเกิดจากรูปแบบของปัญหาความไม่เป็นธรรม เช่น การเลือกปฏิบัติในการตั้งด่านตรวจ การผ่อนปรนการบังคับใช้กฎหมายกับสถานประกอบการหรือกลุ่มผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ แต่บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดกับประชาชนทั่วไป กลุ่มนักศึกษา หรือแรงงานต่างถิ่น ผลกระทบที่ตามมาคือ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม ประชาชนรู้สึกถึงการถูกรังแกหรือถูกละเมิดสิทธิ ส่งผลโดยตรงต่อการลดทอนความศรัทธาและความเชื่อมั่นที่มีต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่และบั่นทอนความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมในภาพรวม 2. ปัจจัยเชิงโครงสร้าง องค์กร และปัจเจกบุคคลที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมายประกอบด้วย 2.1 ปัจจัยระดับโครงสร้าง โครงสร้างอำนาจที่รวมศูนย์ และการแทรกแซงทางการเมืองหรือจากผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น ซึ่งบีบบังคับให้การบังคับใช้กฎหมายไม่สามารถเป็นไปอย่างตรงไปตรงมาได้ 2.2 ปัจจัยระดับองค์กร ทรัพยากรที่ไม่เพียงพอและสวัสดิการที่ไม่สอดคล้องกับภาระงานที่หนักหน่วง 2.3 ปัจจัยระดับปัจเจกบุคคล ความเครียดสะสมจากการทำงาน และข้อจำกัดด้านความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิมนุษยชนของเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ และ 3. แนวทางการเสริมสร้างความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบด้วย 3.1 การเสริมสร้างกลไกการตรวจสอบและความโปร่งใส โดยนำเทคโนโลยีมาช่วยในการปฏิบัติงาน 3.2 การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและระบบประเมินผล โดยปฏิรูประบบการประเมินผลงานโดยนำความพึงพอใจและความไว้วางใจของประชาชนมาเป็นตัวชี้วัดหลัก 3.3 การประยุกต์ใช้แนวคิดตำรวจผู้รับใช้ชุมชน โดยส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้นำชุมชน มหาวิทยาลัย และกลุ่มนักศึกษา

คำสำคัญ: ความเป็นธรรม, ปัญหาเชิงโครงสร้าง, ความเหลื่อมล้ำ, การเสริมสร้าง

ABSTRACT

This academic article has three objectives: 1. To analyze the problem of injustice and its impact resulting from the performance of duties by police officers; 2. To explain the dynamics of structural, organizational, and individual factors that contribute to inequality in law enforcement; and 3. To propose guidelines for enhancing fairness and reforming police work. The study found that: 1. The problem of injustice in the performance of duties by police officers in Mueang Maha Sarakham District stems from various forms of unfairness, such as discriminatory practices at checkpoints, leniency in law enforcement towards businesses or influential groups in the area, while strictly enforcing the law against ordinary citizens, students, or migrant workers. The resulting impacts include inequality in access to justice, citizens feeling bullied or having their rights violated, directly eroding public trust and confidence in the police and undermining the legitimacy of the justice system as a whole. 2. Structural, organizational, and individual factors contributing to inequality in law enforcement include: 2.1 Structural factors: Centralized power structures and political or local influential interference that hinder the straightforward enforcement of laws; 2.2 Organizational factors... The challenges include: 2.2 Inadequate resources and welfare that are not commensurate with the heavy workload; 2.3 Individual factors such as accumulated work-related stress and limitations in the knowledge and understanding of human rights among operational-level officers; and 3. Approaches to enhancing fairness in the performance of duties, comprising: 3.1 Strengthening oversight mechanisms and transparency by utilizing technology in operational work; 3.2 Transforming the culture and evaluation system by reforming the performance evaluation system to use public satisfaction and trust as a key indicator; and 3.3 Applying the community policing concept by encouraging police officers to work with networks of community leaders, universities, and student groups.

Keywords: Fairness, Structural Problems, Inequality, Strengthening.

บทนำ

ความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจถือเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการยุติธรรมและหลักนิติธรรม (Rule of Law) ในสังคมประชาธิปไตย เนื่องจากองค์กรตำรวจเป็นกลไกแรกและกลไกหลักของรัฐที่มีอำนาจโดยตรงในการบังคับใช้กฎหมาย ควบคุมความสงบเรียบร้อย และอำนวยความยุติธรรมในระดับปฏิบัติการ ข้าราชการตำรวจเปรียบเสมือนผู้เฝ้าประตู (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2551) เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา การตัดสินใจใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ในแต่ละเหตุการณ์ ตั้งแต่การตั้งข้อหา การจับกุม ไปจนถึงการรวบรวมพยานหลักฐาน ล้วนส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

หากการใช้อำนาจดังกล่าวขาดความเป็นธรรม มีการเลือกปฏิบัติ หรือเอื้อเอียง ย่อมนำไปสู่ความไม่เชื่อมั่นของประชาชน ความเสื่อมถอยของความชอบธรรมของรัฐ และเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้เกิดการขยายตัวของความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Tyler, 2006)

ในขณะเดียวกันท่ามกลางความคาดหวังของสังคมที่ต้องการเห็นการบังคับใช้กฎหมายอย่างเที่ยงธรรม ปรากฏการณ์ในสังคมไทยกลับสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดและปัญหาที่ฝังรากลึก ความไม่เป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจมักไม่ได้เกิดจากความบกพร่องทางจริยธรรมของปัจเจกบุคคลเพียงประการเดียว หากแต่มีความเชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกกับปัญหาเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรมองค์กร และบริบททางสังคม การเมือง ไม่ว่าจะเป็นระบบอุปถัมภ์ โครงสร้างการบริหารงานที่รวมศูนย์อำนาจ การแทรกแซงจากผู้มีอิทธิพล หรือแม้กระทั่งระบบสวัสดิการและค่าตอบแทนที่ไม่สอดคล้องกับภาระงาน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังศิต พิริยะรังสรรค์, 2553) ปัจจัยเชิงโครงสร้างเหล่านี้สร้างสภาวะกดดันและเป็นเงื่อนไขที่บีบบังคับให้เกิดการบิดเบือนการใช้อำนาจ ก่อให้เกิดวาทกรรมที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นในการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งบั่นทอนความมั่นคงของสถาบันตำรวจและกระบวนการยุติธรรมในภาพรวม

ด้วยเหตุนี้ การแก้ไขปัญหาล้วนแต่พึ่งพาความเชื่อมั่นจึงไม่สามารถทำได้ด้วยการปรับเปลี่ยนเพียงระดับปรากฏการณ์ แต่จำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจรากเหง้าของปัญหาอย่างเป็นระบบในบริบทของพื้นที่จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน พื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีบริบทเฉพาะตัวในฐานะเมืองศูนย์กลางทางการศึกษา (ตักสิลาแห่งอีสาน) และเศรษฐกิจของภูมิภาค พื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายทางประชากรศาสตร์สูง ทั้งกลุ่มนักศึกษา ประชาชนในพื้นที่ และประชากรแฝงที่เข้ามาประกอบอาชีพ ความหนาแน่นของประชากรและกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย ส่งผลให้ภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อย การจัดการปัญหาอาชญากรรม และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจมีความซับซ้อนและท้าทายอย่างยิ่ง บริบทพื้นที่นี้จึงเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของพลวัตปัญหาเชิงโครงสร้าง ความกดดันในการปฏิบัติงาน และช่องโหว่ที่อาจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการอำนวยความยุติธรรม (Lipsky, M., 2010) บทความวิชาการเรื่อง “ความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ: ปัญหาเชิงโครงสร้าง ความเหลื่อมล้ำ และแนวทางการเสริมสร้าง” จึงได้จัดทำขึ้นโดยใช้พื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคามเป็นบริบทในการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาความไม่เป็นธรรมและผลกระทบที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจในพื้นที่ (2) เพื่ออธิบายพลวัตของปัจจัยเชิงโครงสร้าง องค์กร และปัจเจกบุคคลที่เป็นต้นตอของการก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมาย และ (3) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างความเป็นธรรมและปฏิรูปการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล อันจะเป็นแนวทางในการยกระดับมาตรฐานกระบวนการยุติธรรมในระดับพื้นที่ให้สามารถคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้อย่างเท่าเทียมและสมดุลต่อไป

ความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice)

แนวคิดเรื่อง ความเป็นธรรมทางสังคม (social justice) มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิดความยุติธรรม ซึ่งมักถูกใช้แทนกันในเชิงความหมายในหลายบริบท อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในเชิงพัฒนาการทางความคิด จะพบว่าความยุติธรรมเป็นแนวคิดพื้นฐานที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคปรัชญากรีกโบราณ โดยนักคิดสำคัญ เช่น เพลโต (Plato) ในงาน Republic และอริสโตเติล (Aristotle) ในงาน Politics ได้อภิปรายถึง

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ธรรมชาติของความยุติธรรมในฐานะหลักการกำกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและรัฐ ต่อมา แนวคิดความเป็นธรรมทางสังคมได้พัฒนาขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา โดยขยายความหมายของความยุติธรรมจากมิติทางศีลธรรมและกฎหมาย ไปสู่มิติของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของรัฐในการจัดสรรทรัพยากรและโอกาสอย่างเป็นธรรม แนวคิดดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นวาระสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับการลดความเหลื่อมล้ำ และการคุ้มครองกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม (ทวีป มหาสิงห์, 2559)

ในบริบทนี้ ความเป็นธรรมทางสังคมจึงมิได้หมายถึงเพียงความเสมอภาคเชิงนามธรรมเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นโดยให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้ยากไร้หรือผู้เสียเปรียบทางสังคมมากกว่าการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มที่มีความได้เปรียบอยู่แล้ว ส่วนในเชิงทฤษฎี แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบในงานของจอห์น รอลส์ (John Rawls) โดยเฉพาะในหนังสือ A Theory of Justice ซึ่งเสนอหลักความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรม และวิพากษ์แนวคิดอรรถประโยชน์ที่มุ่งเน้นผลรวมของประโยชน์สูงสุดของสังคมโดยไม่คำนึงถึงการกระจายประโยชน์อย่างเท่าเทียม ข้อเสนอของรอลส์ได้ก่อให้เกิดการถกเถียงทางวิชาการอย่างกว้างขวาง เช่น งาน Anarchy, State, and Utopia ของโรเบิร์ต โนซิก (Robert Nozick) ซึ่งวิจารณ์บทบาทรัฐในการแทรกแซงการกระจายทรัพยากร ขณะที่เจอราร์ด โคเฮน (G. A. Cohen) ได้เสนอการวิพากษ์ในเชิงมาร์กซิสต์ และอมาตยา เซน (Amartya Sen) ได้พัฒนาแนวคิดต่อยอดผ่านงาน The Idea of Justice โดยเน้นมิติของความสามารถ และผลลัพธ์เชิงรูปธรรมของความเป็นธรรม

ความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) เป็นแนวคิดเชิงบรรทัดฐานที่มุ่งอธิบายและกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความเป็นธรรมในการจัดระเบียบสังคม โดยเฉพาะในประเด็นการกระจายทรัพยากร โอกาส สิทธิ และอำนาจในสังคมอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม แนวคิดนี้มีพัฒนาการต่อเนื่องจากแนวคิดความยุติธรรม แต่ขยายขอบเขตไปสู่มิติของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างชัดเจน ในเชิงสาระสำคัญ ความเป็นธรรมทางสังคมให้ความสำคัญกับ 3 มิติหลัก ได้แก่

1. มิติการกระจายทรัพยากร แนวคิดนี้เน้นการจัดสรรทรัพยากร เช่น รายได้ การศึกษา สาธารณสุข และโอกาสทางสังคมอย่างเป็นธรรม โดยจอห์น รอลส์ (John Rawls) เสนอหลักการสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักเสรีภาพที่เท่าเทียม และหลักความแตกต่าง ซึ่งอนุญาตให้เกิดความไม่เท่าเทียมได้ หากเป็นประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสที่สุดในสังคม แนวคิดของรอลส์จึงเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นธรรมทางสังคมในยุคสมัยใหม่ (Rawls, 1971)

2. มิติการยอมรับ นอกเหนือจากการกระจายทรัพยากรแล้ว นักวิชาการ เช่น นานซี เฟรเซอร์ (Nancy Fraser) ชี้ให้เห็นว่า ความไม่เป็นธรรมยังเกิดจากการไม่ยอมรับอัตลักษณ์ความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพศ หรือสถานะทางสังคมของกลุ่มคนบางกลุ่ม เช่น ชนกลุ่มน้อยหรือผู้ด้อยโอกาส (Fraser, 2008) ดังนั้น ความเป็นธรรมทางสังคมจึงต้องครอบคลุมถึงการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และลดการกีดกันทางสังคม

3. มิติการมีส่วนร่วม อีกมิติหนึ่งที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ในกระบวนการตัดสินใจทางสังคมและการเมือง อมาตยา เซน (Amartya Sen) เสนอว่า ความเป็นธรรมควรถูกพิจารณาผ่านความสามารถ ของบุคคลในการเลือกและดำเนินชีวิตตามที่ตนให้คุณค่า ไม่ใช่เพียงผลลัพธ์ของการกระจาย

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ทรัพยากรเท่านั้น (Sen, 2009) แนวคิดนี้เน้นว่า หากบุคคลไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม หรือไม่มีศักยภาพในการใช้สิทธิของตน ก็ไม่อาจถือว่าสังคมนั้นมีความเป็นธรรมได้อย่างแท้จริง

4. ความเป็นธรรมทางสังคมกับรัฐและนโยบายสาธารณะ ในทางปฏิบัติ ความเป็นธรรมทางสังคมมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับบทบาทของรัฐในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น การจัดสวัสดิการสังคม การเข้าถึงบริการภาครัฐ และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาค รัฐจึงมีหน้าที่สำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสที่เท่าเทียมให้กับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง (Miller, 1999)

ดังนั้น ความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) เป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างความเป็นธรรมในระดับโครงสร้างของสังคม โดยเน้น 3 มิติสำคัญ ได้แก่ การกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม (ลดความเหลื่อมล้ำ) การยอมรับความแตกต่างของมนุษย์ (ลดการกีดกัน) และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (เสริมพลังประชาชน) แนวคิดนี้พัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านงานของนักคิดสำคัญ เช่น John Rawls, Amartya Sen และ Nancy Fraser และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายสาธารณะและการพัฒนาสังคมร่วมสมัย โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การสร้างสังคมที่มีความเสมอภาค เป็นธรรม และยั่งยืน

ความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Social Inequality)

“ความเหลื่อมล้ำ” (Inequality) ปรากฏการณ์ที่สะท้อนถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน ในสังคมไทยเนื่องจากเป็นสาเหตุ หรือต้นตอของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนไทยในหลากหลายมิติ ความไม่เท่าเทียมกันปรากฏในทุก ๆ เรื่อง ทุก ๆ พื้นที่ ทุก ๆ ภาคส่วน และทุก ๆ เวลา ดังนั้นจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจจะขจัดให้หมดสิ้นไปได้ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการผลิตซ้ำที่เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยร่วมกัน (สมยศ ปัญญา, 2566: 91-104)

1. ความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Social Inequality) ความเหลื่อมล้ำทางสังคม หมายถึง สภาวะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมได้รับการเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน อันเป็นผลมาจากความแตกต่างด้านเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม การศึกษา เพศ เชื้อชาติ หรือเครือข่ายทางอำนาจ ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงความแตกต่างธรรมดา แต่เป็นความไม่เสมอภาคเชิงระบบที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและโอกาสในระยะยาว ในเชิงทฤษฎี นักสังคมวิทยาอย่าง มักซ์ เวเบอร์ (Max Weber) อธิบายว่าความเหลื่อมล้ำเกิดจากการกระจายที่ไม่เท่าเทียมกันของทรัพยากรทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม และอำนาจ ขณะที่แนวคิดของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เน้นทุนในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำถูกผลิตซ้ำในสังคม (Bourdieu, 1986) ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำทางสังคมจึงมิใช่เพียงผลลัพธ์ของความสามารถส่วนบุคคล แต่เป็นผลจากโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อให้บางกลุ่มได้เปรียบมากกว่ากลุ่มอื่น

2. ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง (Structural Inequality) ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง เป็นรูปแบบของความเหลื่อมล้ำที่ฝังรากอยู่ในโครงสร้างของสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ กฎหมาย นโยบายสาธารณะ และสถาบันทางสังคม ซึ่งกำหนดเงื่อนไขในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของบุคคล ลักษณะสำคัญของความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมตั้งแต่ต้น กฎเกณฑ์หรือระบบที่เอื้อประโยชน์ต่อบางกลุ่ม และการสืบทอดความได้เปรียบ เสียเปรียบข้ามรุ่น แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีความยุติธรรมของ John Rawls ที่ชี้ว่า สังคมควรออกแบบโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดความเป็นธรรม และลดความ

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

เสียเปรียบของผู้ด้อยโอกาส (Rawls, 1971) นอกจากนี้ นักคิดอย่าง Amartya Sen ยังชี้ให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างไม่เพียงจำกัดโอกาส แต่ยังจำกัดความสามารถในการเลือกชีวิตของบุคคลอีกด้วย (Sen, 2009) กล่าวโดยสรุป ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างเป็นต้นเหตุเชิงระบบที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำในระดับอื่น ๆ ดำรงอยู่และขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

3. ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม (Inequality in Access to Justice) ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม หมายถึง ความแตกต่างของโอกาสที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถใช้สิทธิทางกฎหมาย ปกป้องตนเอง หรือได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำในมิตินี้มักปรากฏในรูปแบบ เช่น การเข้าถึงทนายความหรือบริการทางกฎหมายไม่เท่าเทียม ค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมสูง การเลือกปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ ความล่าช้าและความซับซ้อนของระบบกฎหมาย องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ให้ความสำคัญกับ Access to Justice ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยระบุว่าประชาชนทุกคนควรสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม มีประสิทธิภาพ และไม่เลือกปฏิบัติ (UNDP, 2004) ในเชิงทฤษฎี ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมสัมพันธ์โดยตรงกับแนวคิด procedural justice ของ Tyler (2006) ซึ่งชี้ว่าหากกระบวนการยุติธรรมไม่เป็นธรรม จะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและการยอมรับของประชาชนต่อรัฐ ความเหลื่อมล้ำในมิตินี้จึงเป็นภาพสะท้อนของทั้งความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างและปัญหาในการบริหารงานของรัฐ

ธรรมาภิบาล (Good Governance)

แนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการบริหารภาครัฐยุคใหม่ ที่มุ่งเน้นให้การใช้อำนาจของรัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ ในเชิงความหมาย ธรรมาภิบาล หมายถึง กระบวนการและโครงสร้างที่ใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐและสังคม โดยตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ เช่น การมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเสมอภาค (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2542) ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้การบริหารงานภาครัฐมีความชอบธรรม และได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชน ในบริบทของการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ ธรรมาภิบาลมีบทบาทสำคัญในการกำกับการใช้อำนาจรัฐ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่เจ้าหน้าที่มีดุลพินิจในการตัดสินใจ หากขาดหลักธรรมาภิบาล อาจนำไปสู่การใช้อำนาจโดยมิชอบ การเลือกปฏิบัติ และความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม ธรรมาภิบาลเป็นหลักการสำคัญในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเสมอภาค (ถวิลวดี บุรีกุล, 2547) โดยมีกรอบแนวคิดสำคัญ ดังนี้

1. ความโปร่งใส (Transparency) ความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและกระบวนการดำเนินงานของภาครัฐอย่างชัดเจน สามารถเข้าถึงและตรวจสอบได้โดยประชาชน หลักการนี้มีความสำคัญในการลดโอกาสของการทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ในเชิงปฏิบัติ ความโปร่งใสครอบคลุมถึงการเปิดเผยข้อมูล ความชัดเจนของกระบวนการตัดสินใจ และการสื่อสารกับสาธารณะอย่างตรงไปตรงมา ความโปร่งใสจึงเป็นกลไกสำคัญในการลดการทุจริตและสร้างความเชื่อมั่นของประชาชน (สำนักงาน ก.พ.ร., 2560) โดยเฉพาะในหน่วยงานที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมาย เช่น ตำรวจ การเปิดเผยข้อมูลและกระบวนการทำงานจะช่วยลดข้อครหาเรื่องการเลือกปฏิบัติและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

2. ความรับผิดชอบ (Accountability) ความรับผิดชอบ หมายถึง ภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐในการอธิบายและรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจและการกระทำของตน รวมถึงการยอมรับผลกระทบที่เกิดขึ้น และการถูกตรวจสอบจากภายนอก ความรับผิดชอบสามารถแบ่งได้เป็นหลายมิติ เช่น ความรับผิดชอบทางกฎหมาย ความรับผิดชอบทางการเมือง ความรับผิดชอบทางสังคม (วุฒิสาร ตันไชย, 2559) ในบริบทของตำรวจ ความรับผิดชอบมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน หากขาดระบบที่เข้มแข็ง อาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิและความไม่เป็นธรรม

3. ความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาค หมายถึง การปฏิบัติต่อบุคคลอย่างเป็นธรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล มิใช่เพียงการให้เท่ากันแต่เป็นการจัดสรรทรัพยากรหรือโอกาสให้เหมาะสมกับบริบทและความจำเป็น (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2549) ในเชิงการบังคับใช้กฎหมาย ความเสมอภาค หมายถึง การไม่เลือกปฏิบัติ การใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียม และการเคารพสิทธิของประชาชนทุกกลุ่ม หลักการนี้มีความเชื่อมโยงโดยตรงกับแนวคิดความเป็นธรรมทางสังคม และความเหลื่อมล้ำเนื่องจากการขาดความเสมอภาคจะนำไปสู่การขยายตัวของความไม่เป็นธรรมในสังคม

การบริหารงานตำรวจ (Police Administration)

การบริหารงานตำรวจ หมายถึง กระบวนการจัดการองค์กรตำรวจเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม และการบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้กรอบของกฎหมายและหลักธรรมาภิบาล การบริหารงานตำรวจจึงครอบคลุมทั้งมิติของโครงสร้างองค์กร ระบบการบังคับบัญชา การบริหารทรัพยากรบุคคล ตลอดจนการกำกับดูแลและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในบริบทของประเทศไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการบังคับใช้กฎหมาย โดยมีลักษณะโครงสร้างแบบรวมศูนย์ ซึ่งกำหนดนโยบายจากส่วนกลางและถ่ายทอดลงสู่ระดับพื้นที่ผ่านลำดับชั้นการบังคับบัญชา โครงสร้างดังกล่าวมีข้อดีในด้านความเป็นเอกภาพในการปฏิบัติงาน แต่ในขณะเดียวกันก็อาจส่งผลให้การบริหารงานในระดับพื้นที่ขาดความยืดหยุ่น และไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2547)

1. โครงสร้างและลักษณะการบริหารงานตำรวจไทย การบริหารงานตำรวจไทยมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ระบบลำดับชั้นที่ชัดเจน การรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจ และการกำกับโดยกฎหมายและระเบียบราชการ โครงสร้างดังกล่าวส่งผลให้การปฏิบัติงานของตำรวจในระดับสถานีตำรวจภูธร เช่น ในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม ต้องดำเนินงานภายใต้กรอบนโยบายจากส่วนกลาง ขณะเดียวกันยังต้องรับมือกับปัญหาเฉพาะพื้นที่ เช่น อาชญากรรมในชุมชน ความขัดแย้งทางสังคม และปัญหายาเสพติด งานของ วุฒิสาร ตันไชย (2559) ชี้ให้เห็นว่า การรวมศูนย์อำนาจขององค์กรตำรวจไทยเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อข้อจำกัดด้านความโปร่งใสและความรับผิดชอบในระดับพื้นที่

2. การบริหารงานตำรวจในระดับพื้นที่ (อำเภอเมืองมหาสารคาม) ในระดับพื้นที่ สถานีตำรวจมีบทบาทเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยภารกิจสำคัญ ได้แก่ การป้องกันอาชญากรรม การรักษาความสงบเรียบร้อย และการให้บริการประชาชน ในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นเขตเมืองและศูนย์กลางทางการศึกษา (มีมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่) ส่งผลให้บริบทอาชญากรรมมีความซับซ้อน เช่น อาชญากรรมในกลุ่มเยาวชน ยาเสพติด และอุบัติเหตุจราจร ดังนั้น การบริหารงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ตำรวจในพื้นที่ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องปรับใช้แนวคิดตำรวจชุมชนสัมพันธ์เพื่อสร้างความร่วมมือกับประชาชน และหน่วยงานท้องถิ่น

3. ปัญหาและข้อจำกัดในการบริหารงานตำรวจ จากการศึกษางานวิชาการพบข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ 1) โครงสร้างรวมศูนย์ ขาดความคล่องตัวในการตัดสินใจ นโยบายจากส่วนกลางไม่สอดคล้องพื้นที่ 2) วัฒนธรรมองค์กร ระบบอุปถัมภ์และการยึดลำดับชั้นมากกว่าประสิทธิภาพ และ 3) ความโปร่งใสและความรับผิดชอบ กลไกตรวจสอบยังไม่เข้มแข็ง และการร้องเรียนของประชาชนยังมีข้อจำกัด ธีรยุทธ บุญมี (2546) ชี้ว่า ปัญหาธรรมาภิบาลในองค์กรรัฐไทย รวมถึงตำรวจ มีรากฐานจากโครงสร้างอำนาจและวัฒนธรรมองค์กรที่ฝังรากลึก

4. แนวทางพัฒนาการบริหารงานตำรวจ เพื่อให้การบริหารงานตำรวจมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ควรดำเนินการดังนี้ 1) กระจายอำนาจสู่ระดับพื้นที่ 2) เสริมสร้างธรรมาภิบาล 3) พัฒนาระบบตำรวจชุมชนสัมพันธ์ และยกระดับจริยธรรมและวิชาชีพตำรวจ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการปฏิรูปตำรวจในประเทศไทย (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2562)

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นธรรมและปฏิรูปการปฏิบัติหน้าที่

จากประเด็นข้างต้น สามารถเสนอแนวทางพัฒนา ดังนี้

1. การเสริมสร้างกลไกการตรวจสอบและความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม โดยการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการปฏิบัติงาน เช่น การใช้กล้องติดตัว (Body Camera) อย่างเคร่งครัด และการเปิดเผยข้อมูลการทำงานให้ภาคประชาชนหรือสถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบ การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและการใช้ดุลพินิจที่เอนเอียง จำเป็นต้องอาศัยกลไกที่สามารถกำกับดูแลการใช้อำนาจเจ้าหน้าที่รัฐในระดับปฏิบัติการได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถแบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1.1 การบังคับใช้เทคโนโลยีกล้องติดตัวอย่างเคร่งครัดและเป็นระบบ

1.1.1 พยานหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ไร้อคติ กล้องติดตัวทำหน้าที่เป็นเสมือนพยานบุคคลที่สามที่บันทึกภาพและเสียงเหตุการณ์จริง ช่วยลดช่องว่างของการบิดเบือนข้อเท็จจริง และป้องกันการใช้อำนาจดุลพินิจตามอำเภอใจไม่ว่าจะเป็นการเรียกรับผลประโยชน์หรือการเลือกปฏิบัติ

1.1.2 การปกป้องทั้งสองฝ่าย เทคโนโลยีนี้ไม่เพียงแต่คุ้มครองประชาชนจากการลุแก่อำนาจของเจ้าหน้าที่ แต่ยังช่วยปกป้องข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องจากการถูกร้องเรียนหรือกล่าวหาด้วยความเท็จ

1.1.3 ระเบียบปฏิบัติที่รัดกุม การมีอุปกรณ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่ต้องมาพร้อมกับกฎระเบียบที่เข้มงวด เช่น การกำหนดบทลงโทษทางวินัยที่ชัดเจนหากเจ้าหน้าที่จงใจปิดกล้อง อ้างว่าแบตเตอรี่หมด หรือลบไฟล์ข้อมูลในขณะที่มีการจับกุมหรือตรวจค้น เพื่อปิดช่องโหว่ในการหลีกเลี่ยงการตรวจสอบ

1.2 การพัฒนาระบบข้อมูลเปิดเพื่อเปิดเผยข้อมูลการปฏิบัติงาน

1.2.1 การสร้างความโปร่งใสเชิงข้อมูล สถานีตำรวจควรมีการจัดทำฐานข้อมูลที่เปิดเผยต่อสาธารณะ (โดยไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ.2562) เช่น สถิติการจับกุม การตั้งด่านตรวจ จุดเกิดอาชญากรรม หรือผลการจัดการข้อร้องเรียนของประชาชน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

1.2.2 ลดความหวาดระแวงของสังคม เมื่อข้อมูลเหล่านี้ถูกเปิดเผยและสามารถเข้าถึงได้ง่าย ประชาชนจะสามารถรับรู้ถึงทิศทางการทำงานของเจ้าหน้าที่ ซึ่งช่วยลดความทรมานเรื่องความลำเอียงและสร้างความไว้วางใจให้กลับคืนมาได้

1.3 การบูรณาการความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและภาคประชาชนในพื้นที่

1.3.1 ใช้จุดแข็งของเมืองมหาวิทยาลัยในบริบทของอำเภอเมืองมหาสารคาม ซึ่งมีสถาบันการศึกษานานาชาติและนักวิชาการจำนวนมาก องค์กรตำรวจสามารถตั้งสถาบันเหล่านี้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนทางวิชาการและสังคมได้

1.3.2 คณะกรรมการตรวจสอบร่วม ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนนักศึกษา นักวิชาการด้านนิติศาสตร์หรือสังคมวิทยา และผู้นำชุมชน เพื่อร่วมสังเกตการณ์ สุ่มตรวจไฟล์วิดีโอจาก (ในคดีที่สิ้นสุดแล้วหรือกรณีที่เกิดข้อพิพาท) และวิเคราะห์สถิติข้อมูลเปิด

1.3.3 การสะท้อนกลับเชิงโครงสร้าง สถาบันการศึกษาสามารถนำข้อมูลการทำงานของตำรวจไปศึกษาวิจัยต่อ เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงยุทธวิธีตำรวจให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างตรงจุด

ดังนั้น การผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทางสังคมในลักษณะนี้ จะเปลี่ยนสถานะของประชาชนจากผู้ถูกบังคับใช้กฎหมายให้กลายเป็นผู้ร่วมออกแบบและตรวจสอบความยุติธรรมอันเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความเป็นธรรมที่ยาวนาน

2. การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและระบบประเมินผล เพื่อลดแรงจูงใจในการหาผลประโยชน์ การสร้างความเป็นธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการบังคับหรือลงโทษเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร และสภาพแวดล้อมในการทำงานของข้าราชการตำรวจระดับปฏิบัติการ โดยมุ่งเน้นใน 3 มิติหลัก ดังนี้

2.1 การปฏิรูประบบตัวชี้วัดจากปริมาณการจับกุม สู่วางใจของประชาชน

2.1.1 ลดการประเมินผลแบบตั้งเป้า ระบบการประเมินผลแบบเดิมมักเน้นที่สถิติเชิงปริมาณ เช่น จำนวนใบสั่ง ยอดการจับกุม หรือการทำยอดคดีให้ได้ตามเป้าหมาย ซึ่งระบบนี้เป็นตัวเร่งให้เจ้าหน้าที่ต้องใช้อำนาจอย่างก้าวร้าว และมักพุ่งเป้าไปที่กลุ่มคนรากหญ้าหรือผู้ที่ไม่มีอำนาจต่อรองเพื่อให้ได้ผลงาน นำไปสู่การเลือกปฏิบัติและความเหลื่อมล้ำ

2.1.2 ใช้ดัชนีชี้วัดเชิงคุณภาพ ควรเปลี่ยนตัวชี้วัดมาวัดความสำเร็จของสถานีตำรวจเป็นความรู้สึกลดภัยของชนในชุมชน อัตราการลดลงของอาชญากรรมซ้ำซาก และความพึงพอใจของประชาชนที่มารับบริการ โดยอาจใช้การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ในการประเมินความดีความชอบ ซึ่งจะเปลี่ยนแรงจูงใจของตำรวจจากการไล่จับเพื่อทำยอด มาเป็นการให้บริการและแก้ปัญหาเพื่อชุมชน

2.2 การปรับปรุงสวัสดิการและการสนับสนุนทรัพยากรที่เพียงพอ

2.2.1 ลดภาระค่าใช้จ่ายแฝง ข้าราชการตำรวจขั้นผู้น้อยจำนวนมากต้องเผชิญกับสภาวะที่ทรัพยากรจากรัฐไม่เพียงพอ ทำให้ต้องควักกระเป๋าจ่ายเงินส่วนตัวเพื่อซื้ออุปกรณ์ในการทำงาน เช่น วิทยุสื่อสาร กระดาษ น้ำมันรถ หรือแม้แต่คอมพิวเตอร์ประจำโต๊ะสภาวะความขาดแคลนนี้เป็นแรงผลักดันทางอ้อมที่ทำให้เจ้าหน้าที่บางนายต้องหารายได้พิเศษจากผู้มีอิทธิพล หรือยอมรับส่วยเพื่อนำมาอุดหนุนการทำงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

2.2.2 การสร้างความมั่นคงในวิชาชีพ ภาครัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับความเป็นจริง รวมถึงมีสวัสดิการด้านที่พักอาศัย การรักษาพยาบาล และค่าตอบแทนที่เหมาะสมกับความเสี่ยง เพื่อให้ข้าราชการตำรวจมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเกราะป้องกันชั้นดีจากการทุจริตและผลประโยชน์ทับซ้อน

2.3 การลดภาระงานที่ไม่จำเป็น เพื่อลดความเครียดสะสม

2.3.1 ตัดทอนงานธุรการและภารกิจนอกเหนือหน้าที่หลัก ในปัจจุบัน ข้าราชการตำรวจต้องรับผิดชอบภาระงานที่ซ้ำซ้อนและไม่เกี่ยวข้องกับงานป้องกันปราบปรามอาชญากรรมโดยตรง เช่น งานเอกสาร ที่ล้นมือ การติดตามขบวน หรือการบริการบุคคลระดับ VIP ภาระงานเหล่านี้ดึงเวลาและทรัพยากรไปจากการดูแลประชาชน

2.3.2 ผลลัพธ์ต่อสภาวะจิตใจ การลดภาระงานที่ไม่จำเป็น จะช่วยลดความเครียดสะสมของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้เจ้าหน้าที่มีเวลาพักผ่อนเพียงพอ มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น และมีเวลาโฟกัสกับการตรวจตราพื้นที่ หรือสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เมื่อเจ้าหน้าที่ไม่มีความเครียดกดดัน การควบคุมอารมณ์และการใช้ดุลพินิจต่อประชาชนก็จะเป็นไปอย่างมีสติ เที่ยงธรรม และเคารพในสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า การปรับเปลี่ยนทั้ง 3 มิติ นี้ จะเป็นการทำลายวงจรของระบบอุปถัมภ์ และวัฒนธรรมการแสวงหาผลประโยชน์ จากภายในองค์กร เมื่อข้าราชการตำรวจได้รับการดูแลอย่างเป็นธรรมและมีศักดิ์ศรี ย่อมส่งผลสะท้อนกลับให้พวกเขาพร้อมที่จะส่งมอบความยุติธรรมนั้นต่อไปยังประชาชนเช่นเดียวกัน

3. การประยุกต์ใช้แนวคิดตำรวจผู้รับใช้ชุมชนในบริบทเมืองมหาวิทยาลัย โดยการส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ตำรวจในอำเภอเมืองมหาสารคามทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้นำชุมชน มหาวิทยาลัย และกลุ่มนักศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจอันดี ตลอดจน และร่วมกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่ต้นเหตุ แทนการเน้นเพียงการปราบปรามที่ปลายเหตุ แนวคิดตำรวจผู้รับใช้ชุมชน เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ จากการเป็นเพียงผู้บังคับใช้กฎหมายที่เน้นการใช้อำนาจเชิงอำนาจนิยม มาสู่การเป็นหุ้นส่วนของชุมชน" (Community Partner) ในการร่วมกันสร้างความปลอดภัย โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคามที่มีลักษณะเป็นเมืองมหาวิทยาลัย การนำแนวคิดนี้มาปฏิบัติสามารถดำเนินการได้ใน 3 มิติหลัก ดังนี้

3.1 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงรุก

3.1.1 เปลี่ยนจากผู้สั่งการเป็นผู้รับฟัง องค์กรตำรวจในพื้นที่ต้องเป็นฝ่ายริเริ่มเข้าหาชุมชน โดยจัดตั้งคณะกรรมการความร่วมมือเพื่อความปลอดภัยระดับพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากหลายภาคส่วน เช่น องค์การนิสิต นักศึกษาของมหาวิทยาลัยในพื้นที่ (เช่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม) ผู้ประกอบการสถานบันเทิง และผู้นำชุมชนท้องถิ่น

3.1.2 การออกแบบความปลอดภัยร่วมกัน ใช้เวทีดังกล่าวในการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล และร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อให้มาตรการทางกฎหมายที่ออกมาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

3.2 การลดอคติและทลายกำแพงความหวาดระแวง

3.2.1 ลดอคติเหมารวม ในเมืองที่มีประชากรวัยรุ่นและนักศึกษาจำนวนมาก มักเกิดช่องว่างระหว่างวัยและอคติในการมองภาพลักษณ์ เช่น การเหมารวมว่ากลุ่มวัยรุ่นที่รวมตัวกันคือกลุ่มเสี่ยงหรือผู้ก่อความวุ่นวาย การส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าร่วมกิจกรรมเชิงบวกกับนักศึกษาที่ไม่ใช่การจับกุมปราบปราม

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

เช่น กิจกรรมจิตอาสา กีฬาประเพณี หรืองานเสวนาวิชาการ จะช่วยปรับเลนส์ให้เจ้าหน้าที่เข้าใจพลวัตของเยาวชนได้ดีขึ้น

3.2.2 สร้างความสัมพันธ์เชิงมนุษยธรรม เมื่อเจ้าหน้าที่และประชาชนคุ้นเคยกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ กำแพงความหวาดระแวงจะลดลง ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติงานที่นุ่มนวลขึ้น มีความเห็นอกเห็นใจ และลดโอกาสในการใช้อำนาจที่เกินขอบเขตหรือการเลือกปฏิบัติ

3.3 การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่ต้นเหตุ

3.3.1 แก่ที่สภาพแวดล้อม ไม่ใช่แค่ตัวบุคคล แทนที่จะเน้นการตั้งด่านตรวจจับกุมอย่างเข้มงวดซึ่งอาจเป็นการผลักภาระและสร้างความรู้สึกลำเอียง แนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ต้นตอของปัญหาร่วมกับเครือข่าย เช่น หากพบว่ามีความรุนแรงในบางพื้นที่สูง ตำรวจและชุมชนจะร่วมกันหาสาเหตุ เช่น อาจเกิดจากจุดอับแสงสว่าง ถนนชำรุด หรือการไร้ระเบียบของสถานบริการ

3.3.2 การป้องกันเชิงสังคม นำไปสู่การแก้ปัญหาเชิงระบบร่วมกับหน่วยงานอื่น เช่น ประสานเทศบาลเพื่อเพิ่มไฟส่องสว่าง หรือจัดโซนนิ่งร่วมกับผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนกว่าและลดการเผชิญหน้า ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับประชาชน

ดังนั้น การนำแนวคิดตำรวจผู้รับใช้ชุมชนมาใช้อย่างจริงจังในอำเภอเมืองมหาสารคาม จะช่วยเปลี่ยนภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่จากการเป็นสัญลักษณ์ของการปราบปรามและควบคุมไปสู่การเป็นผู้พิทักษ์และบริการ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรมและเท่าเทียมสำหรับทุกคน

ทัศนะของผู้เขียนบทความ

จากพิจารณาปัญหาความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ ผู้เขียนมีทัศนะว่าสังคมไทยมักมีแนวโน้มที่จะมองปัญหาความบกพร่องในกระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล หรือการกระทำผิดของตำรวจที่ประพฤติน่าเกลียดเพียงบางราย ทว่าในความเป็นจริงข้าราชการตำรวจระดับปฏิบัติการเปรียบเสมือนหนึ่งหน้าไฟที่ต้องรับแรงกระแทกจากความคาดหวังของสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ถูกบีบรัดด้วยโครงสร้างองค์กรที่รวมศูนย์ ระบบอุปถัมภ์ และข้อจำกัดด้านทรัพยากร ดังนั้น การพยายามแก้ปัญหาด้วยการลงโทษทางวินัย หรือมุ่งเน้นจริยธรรมส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว จึงเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุและไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยาวนานได้

เมื่อมองผ่านเลนส์บริบทของอำเภอเมืองมหาสารคาม ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการศึกษาและเต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คน ผู้เขียนมองเห็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ซ้อนทับอยู่กับการบังคับใช้กฎหมาย การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องปฏิบัติงานท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตึงเครียด มีปริมาณคดีสูง และต้องเผชิญกับกลุ่มคนหลากหลายชนชั้น ตั้งแต่ นักศึกษา ประชาชนรากหญ้า ไปจนถึงผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ทำให้การใช้ดุลพินิจมักถูกแทรกแซงด้วยอคติและโครงสร้างอำนาจที่มองไม่เห็น ผู้ที่สูญเสียโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรมจึงมักตกเป็นของกลุ่มคนชายขอบหรือผู้ที่ไม่มีอำนาจต่อรองในสังคม

ผู้เขียนจึงเชื่อมั่นว่า การจะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นจริงนั้น องค์กรตำรวจต้องกล้าที่จะเผชิญหน้ากับความจริงเชิงโครงสร้าง (Structural Realities) การปฏิรูปตำรวจจะไม่สามารถสำเร็จได้หากข้าราชการตำรวจชั้นผู้น้อยยังคงขาดแคลนสวัสดิการที่เหมาะสมและต้องแบกรับภาระงานที่เกินขีดจำกัด การเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงต้องเริ่มต้นจากการคืนความเป็นธรรมให้กับผู้บังคับใช้กฎหมายควบคู่ไปกับการกระจาย

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

อำนาจให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบ รัฐจะต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการมองตำรวจเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคม ไปสู่การเป็นกลไกในการรับใช้และคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างแท้จริง เพราะท้ายที่สุดแล้ว ความยุติธรรมที่เลือกปฏิบัติ ย่อมไม่ใช่ความยุติธรรมที่แท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง "ความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ: ปัญหาเชิงโครงสร้าง ความเหลื่อมล้ำ และแนวทางการเสริมสร้าง" โดยมีพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคามเป็นกรณีศึกษา ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดในทางวิชาการและนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายได้ 3 ประการ ดังนี้

1. พลวัตและกลไกการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น องค์ความรู้ประการแรกคือ การทำความเข้าใจกลไก ที่เปลี่ยนปัจจัยเชิงโครงสร้างให้กลายเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรม การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ความไม่เป็นธรรมไม่ได้เกิดขึ้นแบบสุ่ม แต่มีลักษณะเป็นการผลิตซ้ำทางสังคม ผ่านการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ภายใต้สภาวะกดดัน องค์ความรู้นี้หักล้างแนวคิดแบบดั้งเดิมที่มักโทษว่าเป็นเรื่องของบุคคลากรที่ไร้จริยธรรม แต่พิสูจน์ให้เห็นว่า เมื่อเจ้าหน้าที่ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างที่ขาดแคลนทรัพยากร ระบบอุปถัมภ์ และการประเมินผลที่เน้นตัวเลข ต้องเผชิญหน้ากับประชาชน กลไกเหล่านี้จะบีบบังคับ (ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว) ให้เจ้าหน้าที่เลือกปฏิบัติอย่างเอนเอียงต่อกลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจต่อรอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือเพื่อความอยู่รอดในระบบ

2. บริบทความท้าทายเชิงพื้นที่ของการบังคับใช้กฎหมายในเมืองมหาวิทยาลัย การศึกษาในพื้นที่อำเภอเมืองมหาสารคาม ทำให้เกิดองค์ความรู้เฉพาะถิ่นว่าด้วยการจัดการความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ที่มีประชากรแฝงและมีความหลากหลายทางวัยและชนชั้นสูง (ตักสิลาแห่งอีสาน) องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการเกิดอาชญากรรมและการบังคับใช้กฎหมายในเมืองลักษณะนี้ มีความแตกต่างจากเมืองอุตสาหกรรมหรือเมืองเกษตรกรรมอย่างสิ้นเชิง ความขัดแย้งมักเป็นเรื่องของการจัดระเบียบสังคม สถานบันเทิง และวิถีชีวิตของเยาวชน ดังนั้น การใช้ยุทธวิธีตำรวจแบบมาตรฐานเดียวจากส่วนกลาง จึงไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ได้ และยังเป็นตัวเร่งให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นธรรม องค์ความรู้นี้จึงเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการกระจายอำนาจการบริหารจัดการงานตำรวจให้สอดคล้องกับนิเวศวิทยาของแต่ละพื้นที่

3. รูปแบบการเสริมสร้างความเป็นธรรมเชิงระบบ องค์ความรู้เชิงปฏิบัติการที่ได้จากการศึกษา คือ การสร้างกรอบแนวคิดในการแก้ปัญหาที่เรียกว่าการปฏิรูปคู่ขนานซึ่งชี้ให้เห็นว่า การจะสร้างความเป็นธรรมให้กับประชาชนได้นั้น รัฐต้องสร้างความเป็นธรรมให้กับข้าราชการตำรวจระดับปฏิบัติการด้วย องค์ความรู้นี้นำเสนอโมเดลที่ผสาน 3 เสาหลักเข้าด้วยกัน ได้แก่

3.1 การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้ปฏิบัติงาน การแก้ปัญหาสวัสดิการ ภาระงาน และการประเมินผลที่เป็นธรรม เพื่อลดปัจจัยกดดันเชิงลบ

3.2 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อความ การใช้เครื่องมือเชิงประจักษ์เพื่อลดการใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจและป้องกันการแทรกแซง

3.3 การเปลี่ยนผ่านสู่ตำรวจผู้รับใช้ชุมชน การดึงภาคประชาชนและสถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการร่วมตรวจสอบและแก้ไขปัญหา

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ดังนั้น องค์ความรู้จากบทความวิชาการฉบับนี้ ไม่เพียงแต่เปิดเผยให้เห็นรอยร้าวในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย แต่ยังได้นำเสนอแว่นตาส่องทะลุปัญหาเชิงโครงสร้าง เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญสำหรับ นักนโยบาย นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และผู้บริหารงานตำรวจ ในการออกแบบกระบวนการยุติธรรมที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2551). *สังคมวิทยาอาชญากรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2549). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยความเหลื่อมล้ำ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์. (2553). *คอร์รัปชันกับประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2547). *ธรรมาภิบาล: หลักการเพื่อการบริหารรัฐกิจแนวใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทวีป มหาสิงห์. (2559). บทสำรวจข้อเสนอความเป็นธรรมทางสังคมในสังคมไทย: กรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์* ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559): 58 – 78.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2546). *ชาตินิยมและหลังชาตินิยม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2542). *การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน.

- วุฒิสาร ตันไชย. (2559). *ธรรมาภิบาลกับการปฏิรูปการเมืองไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สมยศ ปัญญา. (2566). การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยวิชาการ* ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2566): 94-104.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2560). *หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2562). *นโยบายการบริหารราชการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*.
- Fraser, N. (2008). *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World*. Columbia University Press.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Miller, D. (1999). *Principles of Social Justice*. Harvard University Press.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Harvard University Press.
- Tyler, T. R. (2006). *Why People Obey the Law*. Princeton University Press.
- UNDP. (2004). *Access to Justice: Practice Note*. United Nations Development Programme.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*. University of California Press